

Офіс Генерального прокурора. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 28.02.2025).

3. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 18.04.2024 справа №990SCGC/2/23 провадження № 11-194cap23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119653583> (дата звернення: 28.02.2025).

4. Бабаєва О. В. Підготовче провадження у системі стадій кримінального процесу України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / О. В. Бабаєва ; наук. кер. О. Г. Шило; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2019. 14 с. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/jspui/handle/123456789/16833> (дата звернення: 28.02.2025).

5. Європейська конвенція з прав людини: Конвенцію ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.1997. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 28.02.2025).

6. Ухвала судді Індустріального районного суду м. Дніпропетровська від 26.09.2024. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121915828> (дата звернення: 28.02.2025).

7. Внутрішньо переміщені особи Міністерство соціальної політики України URL: <https://www.msp.gov.ua/timeline/Vnutrishno-peremishcheni-osobi.html> (дата звернення: 28.02.2025).

8. Проект Закону про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо забезпечення поваги до суду та оперативності розгляду кримінального провадження судом №11387 від 28.06.2024 URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/44510> (дата звернення: 28.02.2025).

Ольга Горіна

доцент кафедри

психології та педагогіки

Дніпровського державного

університету внутрішніх справ,

кандидат педагогічних наук

Наталія Кучинова

доцент кафедри соціально-гуманітарної
підготовки та психології

Західнодонбаського інституту

Міжрегіональної академії

управління персоналом,

кандидат психологічних наук

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ, СХИЛЬНИХ ДО ДЕЛІНКВЕНТНОГО ТИПУ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ

З 24 лютого 2022 року Україна охоплена повномасштабною війною. Як свідчать психолого-педагогічні дослідження, найбільш вразливою категорією населення є діти. Україна застосовує норми міжнародного права для захисту

інтересів дітей в умовах війни, ухвалює нормативні акти, створюючи надійні, безпечні умови для дітей, однак суттєвою перешкодою цьому стає ігнорування державою-агресором елементарних норм міжнародного законодавства. У цій ситуації йдеться про злочини проти дітей. Однак війна впливає і на поведінку дітей, які в умовах агресії, насилля можуть діяти інакше, тобто їх поведінка характеризується неправомірними вчинками, проступками [1, с. 329].

Дитяча злочинність – негативне соціально-правове явище, яке містить всю сукупність фактично здійснюючих неповнолітніми протиправних дій. До протиправних дій відносять проступки, правопорушення та злочини. Серед типових проступків неповнолітніх виокремлюють лихослів'я, систематичне порушення дисципліни в школі, бійки з однолітками, бешкетування. Порушення адміністративних та правових норм проявляються через дрібні крадіжки, задирництво, викрадення транспортних засобів, хуліганство. До протиправних, суспільно небезпечних дій, які класифікуються як злочинні за нормами кримінально-процесуального права, належать зґвалтування, нанесення значних тілесних пошкоджень, вбивства тощо.

Психолого-педагогічна, правова діяльність дозволяє вважати, що найпоширенішими термінами, які використовуються для опису порушень, скоєних неповнолітніми особами, є поняття «правопорушення», «протиправна поведінка». В юридичній літературі вони розглядаються як: протиправна поведінка – поведінка особи, яка порушує норми закону, встановлені суспільством та закріплені в нормативних актах, та яка об'єктивно завдає шкоди окремим особам, спільнотам, установам, суспільству в цілому.

У наукових дослідженнях осіб, схильних до протиправної поведінки, поділяють на категорії: послідовники, ситуативні правопорушники та випадкові правопорушники.

1. Послідовник – людина, якій характерна активна, свідомо протиправна поведінка, свідоме самостійне створення ситуацій протиправної поведінки, самовиправдання.

2. Ситуативний правопорушник – особа, якій характерна певна неузгодженість поведінкової мотивації (наявність протиправних мотивів, мотивів дотримання закону). У цьому випадку дія відбувається під впливом ситуації або інших людей, але спроби протидії ситуації не робляться, наслідки використовуються у своїх цілях.

3. Випадкові правопорушники – зазвичай законослухняні громадяни, які вчинили протиправні дії, мимоволі або під впливом надзвичайних обставин, але є особами, які мають певні вимоги до протиправної поведінки (мотивація, характер тощо) [1, с. 332].

У медичній психології відхилення в поведінці неповнолітніх поділяють на патологічні (хворобливі) і непатологічні. У непатологічному плані діти повноцінні, однак з деякими відхиленнями у фізичному здоров'ї, незначними розладами чи ослабленою нервовою системою, внаслідок дій психотравмуючих факторів. У поведінці цієї категорії дітей спостерігаються неадекватні реакції:

озлобленість, агресивність, розбещеність, схильність до безцільного проведення часу, безвідповідальність, неуважність, емоційна нестійкість, неспроможність протистояти негативному впливу інших та здійсненню протиправної поведінки.

Протиправна поведінка є результатом нездатності людини знайти законний спосіб задовольнити власні потреби. Причини протиправної поведінки треба шукати в її соціальних умовах, особистісних характеристиках, сфері мотивації. Соціальні проблеми призводять, з одного боку, до важких життєвих ситуацій, вирішення яких порушує правові норми, з іншого – впливають на формування особистості людини.

Психологи виокремлюють такі групи делінквентних осіб:

1) індивіди, які здійснюють правопорушення під впливом певних обставин чи оточення;

2) особи з достатнім рівнем правосвідомості, але пасивним ставленням до інших порушників;

3) люди, що випадково чинять правопорушення;

4) особи, що свідомо порушують правові норми.

У психології, соціології, кримінології є декілька наукових поглядів на поняття злочинності неповнолітніх.

По-перше, злочинність неповнолітніх є результатом взаємодії різних факторів, таких як соціальне середовище, сімейні проблеми, психологічні проблеми та вплив масової культури. Згідно з цим поясненням, злочинна поведінка неповнолітніх є результатом невдачі системи виховання та соціалізації, а також недостатньої підтримки з боку сім'ї та суспільства.

По-друге, злочинна поведінка неповнолітніх є результатом індивідуальних особливостей, таких як недостатня моральна розвиненість, високий рівень агресивності та незграбності у соціальних відносинах. Згідно з цим злочинність неповнолітніх є результатом особливостей психологічного та фізіологічного розвитку, а також соціальної адаптації до навколишнього середовища.

По-третє, злочинна поведінка неповнолітніх є результатом впливу економічних та політичних факторів, таких як бідність, безробіття та соціальна нерівність. Тобто злочинність неповнолітніх є результатом невдачі суспільної системи в забезпеченні рівних умов для всіх людей, а також впливу економічних та політичних інтересів на життя молодих людей [2, с. 190].

І. Коваль, досліджуючи особливості мотивації злочинної поведінки неповнолітніх, констатує, що неповнолітні можуть стати жертвами злочинів або вчинити злочини, що може мати серйозні наслідки для них самотійно, їхніх родин та суспільства загалом. Дослідження мотивів злочинної поведінки неповнолітніх може допомогти виявити основні причини такої поведінки та розробити ефективні стратегії щодо її запобігання [4, с. 18].

Т. Яковлева зазначає, що в психології, соціології та кримінології є декілька наукових поглядів на поняття злочинності неповнолітніх.

1. Злочинність неповнолітніх є результатом взаємодії різних факторів,

таких як соціальне середовище, сімейні проблеми, психологічні проблеми та вплив масової культури. Згідно з цим підходом, злочинна поведінка неповнолітніх є результатом невдачі системи виховання та соціалізації, а також недостатньої підтримки з боку сім'ї та суспільства.

2. Злочинна поведінка неповнолітніх є результатом індивідуальних особливостей, таких як недостатня моральна розвиненість, високий рівень агресивності та незграбності у соціальних відносинах. Згідно з цим підходом, злочинність неповнолітніх є результатом особливостей психологічного та фізіологічного розвитку, а також соціальної адаптації до навколишнього середовища.

3. Злочинна поведінка неповнолітніх є результатом впливу економічних та політичних факторів, таких як бідність, безробіття та соціальна нерівність. Згідно з цим підходом, злочинність неповнолітніх є результатом невдачі суспільної системи в забезпеченні рівних умов для всіх людей, а також впливу економічних та політичних інтересів на життя молодих людей [5, с. 92].

Н. Ю. Максимова, О. Д. Столяренко, як і більшість науковців психологів, соціологів, педагогів до соціальних факторів правопорушення відносять: загострення соціальних проблем (зниження рівня життя, проблеми з працевлаштуванням, житлові проблеми); низький рівень правової, освітньої культури населення; криміналізація суспільства; поширення алкогольної та наркотичної залежності; недостатній соціальний захист населення, відсутність можливості отримання соціальної та психологічної допомоги; недоліки в роботі правоохоронних органів, культурно-освітніх закладів тощо [1, с. 334].

Наукові погляди щодо поняття злочинності неповнолітніх є різними та включають багато аспектів, які пов'язані з соціальним, психологічним, економічним та політичним контекстами. Варіантами протесту індивіда проти соціальних норм і правил є делінквентний тип девіантної поведінки. Обидві ці моделі засуджуються суспільством. Мотивом девіантних та делінквентних вчинків є відчайдушні спроби індивіда пристосуватися до життя в суспільстві, набутти бажаного соціально-психологічного статусу в колективі. Проте між цими формами поведінки наявні як подібності, а й відмінності.

Девіантна поведінка полягає в порушенні культурних правил лише однієї соціальної групи, тому його прийнято вважати відносним. Ті дії, які в одній соціальній групі сприймаються як аморальні, в іншій групі вважатимуться цілком допустимими. Все залежить від культурного рівня соціальної спільності, в якій ці дії здійснюються. Делінквентна поведінка є порушенням не тільки внутрішньогрупових норм і правил, а й державних засад, тому його вважають абсолютним. При цьому зміст поняття «девіація» набагато ширший, ніж зміст поняття «делінквентність».

Мірою дозволених дій у девіантній поведінці є суспільні норми та стандарти. На законодавчому рівні не передбачено санкцій за девіації. Основним способом їх корекції є виховні розмови з підлітком, роз'яснення негативних наслідків його дій. Мірою дозволених процесів у делінквентному

поведінці є закон. Санкціями за делікти є адміністративна чи кримінальна відповідальність.

Однак важливо врахувати, що високий рівень агресивності в суспільстві через продовження повномасштабної війни і виявляється у виникненні почуттів люті та бажання завдати шкоди всім, хто не розділяє, байдужий до подій, агресивний щодо українського суспільства. Зниження здатності контролювати свою агресію в умовах війни призводить до підвищення конфліктів з оточенням та здійснення протиправної поведінки.

1. Горіна О. Т., Лужанська А. І. Соціально-психологічні особливості соціалізації та вплив сім'ї на формування особистості правопорушника в підлітковому віці. The 12th International scientific and practical conference "European scientific congress" (December 25–27, 2023) Barca Academy Publishing, Madrid, Spain. 2023. 705 s. (с. 329-337).

2. Горіна О. Т. Правопорушення неповнолітніх як психолого-педагогічна проблема. Вісімдесят другі економіко-правові дискусії. Серія: Соціальні та гуманітарні науки : матеріали Міжнародної мультидисциплінарної наукової інтернет-конф. (м. Львів, Україна, м. Ополе, Польща, 29–30 січня 2024 р.). ГО «Наукова спільнота», WSZIA w Opolu. Львів : ФОП Шпак В. Б., 2024. С. 188–193.

3. Горіна О. Т., Сафронрова М. О. Мотиви скоєння злочинів неповнолітніми. *Наукові перспективи*. 2024. № 12 (54). С. 1514–1528.

4. Коваль І. І. Психологічні особливості мотивації злочинної поведінки неповнолітніх. *Молодий вчений*. 2018. 1 (51). С. 17–20.

5. Яковлева Т. І. Психологічні фактори злочинності неповнолітніх. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка*, 2017. 145(1). С. 91–94.

Наталія Градецька

головний науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії
з підготовки військ
Київського інституту
Національної гвардії України,
кандидат юридичних наук, доцент

ІМУНІТЕТИ ПРИВАТНИХ ВІЙСЬКОВИХ ТА ОХОРОННИХ КОМПАНІЙ У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Через зміну характеру сучасних воєн особливу актуальність набуває діяльність приватних військових та охоронних компаній (далі – ПВОК). Це пов'язано з тим, що саме ПВОК здатні вирішувати ті завдання, які є складними для виконання іншими військовими структурами. Проте правова невизначеність статусу ПВОК, відсутність механізму моніторингу за їх діяльністю спричиняє низку негативних наслідків: зловживання співробітниками ПВОК своїми повноваженнями, зокрема правом на